

לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו (יט, א).

יל"ע אם האיסור השקר ובתנאי שיהיה בכפירת ממון או להיפך האיסור העושה ובלבד שיהיה בדרך שקר. ונראה לפשוט מ"ש סמ"ג (הובא במנ"ח מ' רכ"ה) דנביא שקר עובר בב' לאוין אלו ק"ו מממון ודו"ק.

לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו (יט, א).

ברמב"ם (פ"א גניבה הל' ב') אסור לגנוב כל שהוא דין תורה וכו' ואסור לגנוב דרך שחוק או ע"מ לשלם וכו' שלא ירגיל עצמו בכך. ובלח"מ דקדק מדבריו דהגנוב ע"מ למיקט הוי רק מדרבנן, והקשה ע"ז מהא דמקשינן (ב"מ סא:) למ"ל לאו בגנבה לאו בגזל לאו בהונאה, ומסקינן דאפשר דאפשר ללמוד גניבה מריבית והונאה והמעס שכתבו לא תגנובו להיב בגנוב ע"מ למיקט, ומשמע דהוי דאו' (ועיין מנ"ח מצוה רכ"ד).

והנראה מקור לשיטת הרמב"ם מהא דאמרינן קידושין (סז:). אושפזיכניה דרבי שמלאי ממזר הוה וא"ל אי אקדמתך מהרתינהו לבנך וכו' דמנסיב ליה עצה זיל גנוב ואיזדבן בע"ע וכו'. ויעו"ש בריטב"א דתמה ע"ז היאך השיאו עצה לגנוב, וכתב דלא דוקא אלא ימכור עצמו לע"ע, ודוחק, ולכא"ו זה מהני רק לשיטתו דמוכר עצמו רבו מוסר לו שפחה כנענית. אמנם בתורי"ד כתב דשרי כיון דדעתו לשלם ועושה רק להכשיר זרעו, וע"כ צ"ל דכוונתו דהוי דרבנן, והוי שפיר מקור לרמב"ם.

איש אמו ואביו תראו ואת שבתתי תשמרו אני ה' אלהיכם (יט, ג).

ענין הסמיכות י"ל עפ"מ ש"ר"ל (נידה לא). ג' שותפין באדם אביו אימו והקב"ה והקב"ה נותן בו הנשמה, וא"י בשרי הארז"ל בליל שבת למעבד נישמתין ורוחין הדתין דהיינו שהנשמות נולדות בשבת, דא"כ ז"ש הכתוב לחלוק כבוד לב' השותפין ע"י יראה, ולשותף השלישי ע"י שמירת השבת.

אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם אני ה' אלהיכם (יט, ד).

כספרא (פרשה א') אלילים זה אחד מעשרה שמות מגונים שנתנתה בהם עבודה זרה. אלילים ע"ש שהם הלולים, פסל ע"ש שהם נפסלים וכו' עצבים ע"ש שנעשים פרקים פרקים.

ויובן בזה משאה"כ תהילים (קטו, ה) פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו וגו' ולכא"ו תמוה שהולך ומפרט כאו"א והול"ל שאין בהם נשמה וממילא נדע כל הפרטים.

ולפמשנ"ת שנקראים עצבים לפי שעשויים פרקים פרקים לכן אמר עצביהם כסף וזהב ופרט על כל אבר ואבר לחוד.

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תישא עליו חטא (יט, ז).

במשנ"ב הל' יוה"כ (תרה, ב ובבה"ל שם) הביא שיטת היראים דאפי' היבא שיודע בבירור שלא ישמע לו חייב להוכיחו, אלא דבכה"ג אם לא הוכיחו לא נתפס בעונו.

וביאור דבריו הוא דב' דינים הם בתוכחה, א. מצות תוכחה ועונשה כשאר עונש המבטל מ"ע. ב. דין שכל שאינו מוכיח חברו נתפס בעונו, ועונש זה הוא לכא"ו מדין ערבות שקבלו ישראל עליהם בערבות מואב, ולענין עונש זה מהני מה שלא יקבל לפוטרו, אבל מצד מצות תוכחה דהוי מ"ע בפנ"ע להוכיח החוטא לא מהני לפוטרו מסיבה זו. ווע"ש בבה"ל דהביא שיטת תוס' דס"ל דאף ממצות תוכחה פטור בכה"ג, וע"כ צ"ל לדבריהם דמצות תוכחה עיקר עניינה התכלית של מניעת החטא ולכן פטור.

לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה' (יט, יח).

ואהבת לרעך כמוך, אר"ע זה כלל גדול בתורה (רס"י).

בשבת (לא). מעשה בנכרי א' שבא לפני שמאי, א"ל גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחד. ר"ל כי על שלשה רגלים העולם עומד, תורה ועבודה וגמ"ח, ושאל ממנו שילמדנו איזה רגל עיקר שאם הוא עומד ומתחזק בה תעלה בידו כה"ת כולה. והשיב לו הלל שרגל של גמ"ח עיקר וכדרך שאר"ע זה כלל גדול בתורה.

[שם. דהפו באמת הבנין שבידו. כי שמאי היה שמאי של בתים וע"ש זה נקרא כך והיה בידו אמת הבנין למדוד הבתים].

לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה' (יט, יח).

ואהבת לרעך כמוך אני ה', עולה בגי' כענין ואהבת את ה' אלקיך. מלמד שהשוה הכתוב אהבת ישראל לאהבתו. ואהבת לרעך כמוך אני ה' (עם התיבות והכולל) בגי' כל ישראל ערבים.

בהמתך לא תרביע בלאים שדך לא תזרע בלאים ובגר בלאים שעטנז לא יעלה עליך (ויקרא יט, יט).

ירושלמי (כלאים פ"ג) קרי לכלאים "חבישה" – "הרי הוא כחבוש", "אין אדם חובש דבר שאינו לו". (הובא גם ברע"ב ור"ש שם). ונ' הפירוש דכלאים מל' כלא וכיון שמצינו חבישה בכלא שייך גם לשון חבישה בכלאים, הוא ענין דחיקה ודחיסה היפך מחופש ורחבות.

שלוש שנים יהיה לכם ערלים (יט, כג).

בחזקוני פירש טעם איסור ערלה דאין דרך ארץ שתהנו ממנו עד שתביאו ממנו קרבן להקב"ה, ובשלש שנים הראשונים לנטיעתו אינו מביא דבר נאה ומתקבל לעשות ממנו קרבן לה' ע"ש.

ונראה דאף אם באותן ג' שנים הפירות ראויין לקרבן מ"מ ג' שנים הראשונות אי"ז אילן אלא נטיעה כמש"כ רש"י ר"ה (י. ד"ה ופירות) ואין חשיבות להביא להקב"ה אלא כשהוא כבר נחשב לאילן.

ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה' (יט, כד).

קדש הלולים לה' – ע' בראב"ע שכתב להלל השם והכהן יאכלנו. ונראה ראייה לרז"ל שפירשו שיעלוהו לירושלים והבעלים יאכלוהו מקרא דישעיה (סב, ט) כי מאספיו יאכלוהו והללו את ה' ומקבציו ישתוהו בחצרות קדשי. ופי' רד"ק על שם קדש הלולים לה'. וזו ראייה שאין עליה תשובה.

ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה' (יט, כד).

קדש הלולים לה', מלמד שטעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם. מכאן ה' אומר ר"ע אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך (ברכות לה). ובירושלמי שם העולם ומלואו עשוי ככרם שמעון פדיון ומהו פדיונו הברכה.

והנה בגליוני הש"ס למהר"ר ענגיל ז"ל שם כתב לבאר בזה מ"ש בגמ' (מוג:) מניין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה, וקשה מ"ש ריח משאר הנאות שאמרו אסור לאדם שיהנה מהעוה"ז בלא ברכה ואמאי צריך קרא מיוחד לריח. ותירץ ע"פ ד' ירושלמי אלו שהברכה כפדיון ומבואר בר"ש (רפ"ב דמע"ש) דתבשיל שנתבל בתבלין של מע"ש לא מהני ביה פדיון דל"ש פדיון על דבר שאין בו ממש, וצריך להעלותו לירושלים. וא"כ ה"נ ריח אין בו ממש להכי ס"ד דלא ליבעי ברכה עכ"ד. ודבריו תמוהין מאד, דהא התם לחומרא הוא דכתב הר"ש דלא מהני ביה פדיון וצריך להעלותו לירושלים, ואילו כאן הוי ס"ד דא"צ ברכה ומותר ליהנות בלא ברכה, ומהו הדמיון להתם. ויש לקיים דבריו עפ"מ בבית ישי (סי' ז' אות ב') דבנמט רבעי החילול אינו עצה אלא עיקר המצוה א"כ י"ל דבאמת טעם כעיקר של נמט רבעי שרי ודו"ק.

והנה הירושלמי שהביא הו"ל למידרש ביה מרגניתא. והוא עפ"מ"ש המרה"פ (פ"ק דערלה ח"ה) דנמט רבעי שרי בהנאה וא"צ פדיון אלא להתירו באכילה. וא"כ שפיר אין לאסור ליהנות בלא ברכה אלא הנאת

אכילה אבל ריה הוה שרי אי לאו קרא דכל הנשמה וכדחזוין באמת דשאר הנאות אין מעונין ברכה.

שם בירושלמי הנהגה מן העולם בלא ברכה מעל עד שיתירו לו המצות, פי' הברכות. ותמוה לשון המצות. ונראה עפ"מ"ש התוס' (ברכות יב.) בשם הרי"ף דספק ברכת הנהנין להקל, וע"ש בגמ"ש שהביא משה"ק המהרש"א בפסחים דברכות הנהנין ל"ש ספק ברכות להקל שהרי באים להתירו לאכול ואיך יאכל בלא ברכה מספק, ולכך ס"ל דספק בה"נ להחמיר. ונראה דל"מ, דברה"נ אינה בגדר הכשר והיתר להתיר איסור האכילה, אלא הברכה היא מצוה, והאיסור לאכול הוא בתולדה מחיוב הברכה, שכל זמן שלא קיים המצוה הרי הוא מנוע מלאכול ונהסברא נותנת כן דלא שייך כלל לומר דאלמלא היתר הברכה היו כל אכילות אסורות וכמ"ש הגדר בכע"ז במק"א¹. וא"כ בשספק לו והוא פטור מלברך שפיר מצי ליהנות בלא ברכה. ונראה דה"ה פדיית נטע רבעי הוי ג"כ הכי, שא"י הכשר אלא מצוה ואיסור האכילה הוא מניעה מחמת המצוה. והוה מה שדימה הירושל' הפדיון והברכה להדידי וקראם מצות.

ובשנה הרביעת יהיה כל פריו קדש הלולים לה' (יט, כד).
תרומות (פ"ג מ"ט) תנן הנכרי והכותי תרומתן תרומה ומעשרותן מעשר והקדשן הקדש, ר"י אומר אין לנכרי כרם רבעי וחכ"א יש לו. וכתב על זה הר"ש משמע דסבר ר"י יש לנכרי קנין בא"י, וקשה דבמנחות פ' רבי ישמעאל (סו:) שמעין ליה לרבי יהודה דאמר תורמין משל כל על של כל משל נכרי על של ישראל ומשל ישראל על של נכרי, וי"ל דלא פטר ר"י הכא אלא בסוריא כדתני בתוספתא וכו'. והנה הריב"ם מפרש למתני בא"י ע"כ צ"ל דלא גרס בתוספתא סוריא. ופי' דפליגי בדין יש קנין לנכרי, ולכא"פ פי' זה הרי נסתר מסוגיה דמנחות כמ"ש הר"ש. ונראה לפרש דר"י למעמיה דס"ל מעשר שני וחרם רבעי ממון הדיוט. והענין, דמקרא דאיש איש לרבות נכרים שנדרו נדרים ונדבות כישראל איתרבו נכרים לתרי דינים, חדא לענין נדרים אפי' שאינן להקדש (ובלבד שלא יהיו נדרי איסור) וכגון תרו"מ דדמיין לנדרי הקדש אע"פ שאינן ממון גבוה, ועוד איתרבו לנתינת דורון לגבוה אפי' שלא בדרך נדר והפרשה וכגון כרם רבעי לדעת ר"מ דהוי ממון גבוה, אבל לר"י דהוי ממון הדיוט אין מקום לרבות נכרים ודו"ק.

אל תפנו אל האובות ואל הידעונים וגו' מפני שיבה תקום (יט, לא-לב).
נראה דבאה הסמיכות לומר שאין לך להחשיב אובות וידעונים אלא זקנים ות"ח שמהם תבקש עיצה ולא מהאובות.

לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה (יט, לה).
ובמשורה, שלא ירתיה. והלא דברים ק"ו ומה משורה שהיא אחד מל"ז בלוג הקפידה עליו תורה ק"ו להין וחצי הין וכו' (ב"מ סא:).
נראה דאין הפי' שמשורה הוא כלי מדה המחזיק א' מל"ז בלוג שלא מצינו כלי כזה. ועוד שכבר אמר ובמשורה שלא ירתיה. ועוד דבקרא משמע דמשורה אינו שם כלי פרטי אלא שם הכלל למעשה מדידת הלח בדרך שאמר במדה במשקל. אלא ח"פ ומה הרתחה שרמזה עליה התורה במה שאמרה ובמשורה שאינה אלא הפרש של חלק ל"ז בכלי המחזיק לוג הקפידה, ק"ו להין וחצי הין וכו', ודו"ק.

ואל בני ישראל תאמר איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר כישראל אשר יתן מזרעו למלך מות יומת וגו' למען תמא את מקדשי (כ, ב-ג).
תמוה מה ענין ביהמ"ק לכאן (ועיין תוס' שבועות ז:).
והענין עפ"מ"ש וגם את בניהם שרפו באש וגו' אשר לא ציויתי ולא עלתה על לבי, ואחז"ל זה יצחק בן אברהם, פי' שלא צוה להקריבו והיה רק לפנים. והנה קדושת הר הכית וביהמ"ק הוא בזכות העקידה, נמצא

המקריב בנו וס"ל דציווי העקידה היה להקריבו ממש נמצא מבזה ומטמא ביהמ"ק שקדושתו ע"י העקידה.

והתקדשתם והייתם קדשים כי אני ה' אלהיכם (כ, ז).
בברכות (ג:) דרשו רז"ל והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדשים אלו מים אחרונים.
ונראה הענין עפ"מ"ש רז"ל (יומא לט.) אדם מקדש עצמו מלמטה מקדשין אותו מלמעלה. דהיינו, שבראשונה אדם צריך לקדש את עצמו ואח"כ מסייעין לו להתקדש מאליו. וז"ש מים ראשונים ואחרונים. והוה הטעם שמים הראשונים צריכים כה גברא ומים אחרונים אין צריכין ודו"ק.

והתקדשתם והייתם קדשים כי אני ה' אלוהיכם (ויקרא כ, ז).
והתקדשם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים (ברכות ג:).
הנה נמ"י לאכילה אין ענינה משום טהרה כמ"ש בכתבי הגר"י (סוטה אות יו) אלא ענינה מצוה גרידא שהיו ידיו נטולות², ואילו מים אחרונים ענינם להיפך שגוף הנטילה אינה מצוה, אלא עיקרה התוצאה שיהיו ידיו נקיות, (ולכן אין מברכין עליהם אע"פ שיש מצות שהם משום סכנה ומברכים, שהכא אין המעשה חשוב כלל, והעיקר הנקיות) וז"ש והתקדשתם זה מים ראשונים ששם עיקר המצוה גוף מעשה ההתקדשות, והייתם קדושים אלו מים אחרונים ששם עיקר המצוה להיות קדושים ונקים.

ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה את מקרה הערה והיא גלתה את מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עמם (כ, יח).
ג' במסורה דוה, ואיש אשר ישכב את דוה, תזרם כמו דוה (ישעיה ל, כב), כל היום דוה (איכה א, יג).
נראה לפרשו דג' טמאים כנדה. בועל נדה, מעל"ע שבנדה (שאף היא מומאה מחודשת ואינה משום חשש ראית נדה מדינא אלא מחומרא), ועבודה זרה. וז"ש תזרם כמו דוה היינו ע"ז (כדתנן בשבת פט:), ואיש אשר ישכב את אשה דוה, כל היום דוה היינו מומאת מעל"ע.

ואיש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנאף והנאפת (כ, י).
נתקשו המפרשים (עיין הדר זקנים על התורה וס"מ) מהו הכפילות אשר ינאף את אשת רעהו.
והנראה ע"פ מש"כ הפנ"י (גיטין מג:) דהטעם שלא תפסי קידושין באשת איש משום גזל חברו, ובאבנ"מ (פי' מ"ד ס"ק ד') כתב דהוא משום איסור ערוה. והנראה דהן שני לאוין, חדא לא תנאף שמויחד באשת איש והוא מדין גזל. ועוד, ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך (יה, כ) שבפרשת עריות, ועל שניהם נאמר עונש מיתה.

ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה הוא באש ישרפו אתו ואתהן ולא תהיה זמה בתוכם (כ, יד).
אין אתה יכול לומר אשתו הראשונה ושרפו שהרי נשאה בהיתר ולא נאסרה עליו, אלא אשה ואמה הכתובין כאן שתיים לכאור שגשג את חמותו ואמה, ויש מדרשונין שאומרים אין כאן אלא חמותו ומהו אתהן את אחת מהן (רש"י).
באחרונים האריכו ממתי חל על האם שם האם המשמעת הריון או משעת לידה (עי' אבן ישראל פ"ז מאישות ה"ז).
והנה תוס' יבמות (מט:) הוכיחו דלו יצויר שאשתו של אדם נהפכה לו לערוה אין אישות פוקעת ומעתה אי נימא בהרמב"ם דאפשר לקדש עובר א"ע משכח"ל לפרש הקרא כפשוטו שישרפו שתייהן, כיצד הרי שקידש עובר ואימו, והקידושין תופסין דאכתי אין כאן אשה ואמה, וברגע שנולדה הבת נהפכו שתייהן לערוה, זו מפני שהיא חמותו וזו מפני שהיא בת אשתו, ואם בא על שתייהן נשרפות, וע"כ צ"ל שחל שם אם כבר בשעת הריון ודו"ק.

¹ ושניהם האיסור הוא תוצאה מאי קיום המצוה שבהם, קידושין ונטילה, שנמ"י לפת אינה אלא משום מצוה וכמ"ש, וה"נ איסור פנויה אינו אלא משום ביטול מצוה עשה דקידושין.
² א. ה. ע"י מש"כ רבינו בזה בב"י סי' ל"ט אות ג.

¹ ועי' בקובץ אהל לאה (ח"ג) בשיעור בענין ההורר כדיבור ואסור לאדם שיהנה מהעוה"ז בלא ברכה שנתבאר בארוכה.
² וזה נמי מה שדרש רב עירא זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזמנין אמר לה משמיה דרבי אבי כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה (סוטה ד:) פי' ששניהם מדרבנן,